

INGLIZ VA O‘ZBEK MEDIA DISKURSI LEKSIK SATHIDA EMOTIV- EKSPRESSIV VOSITALARNING QIYOSIY TAHLILI

Hasanboyev Ilhomjon Abdubanno o‘g‘li
University of Business and Science, o‘qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek media diskursida emotiv-ekspressiv vositalarning leksik darajadagi qiyosiy tahlili olib boriladi. Tadqiqot doirasida leksik birliklar orqali hissiy-ruhiy komponentlarning ifodalanishi, ularning kommunikativ funksiyalari hamda diskursiv realizatsiya mexanizmlari solishtiriladi. Natijalar media matnlarida til vositalarining madaniy va stilistik xususiyatlarini ochib berish, shuningdek, til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni aniqlashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: ingliz va o‘zbek media diskursi, emotiv leksik birliklar, ekspressiv vositalar, leksik-semantik tahlil, qiyosiy tahlil, media kommunikatsiyasi, pragmatik va diskursiv tasirlar.

Annotation. This article presents a comparative lexical analysis of emotive-expressive means in English and Uzbek media discourse. The study examines how emotional and psychological components are expressed through lexical items, as well as their communicative functions and mechanisms of discursive realization. The findings provide significant insights into the cultural and stylistic features of linguistic means in media texts and help to elucidate the interaction between language and culture.

Keywords: English and Uzbek media discourse, emotive lexical units, expressive means, lexical-semantic analysis, comparative analysis, media communication, pragmatic and discursive effects.

Аннотация. В статье представлен сравнительный лексический анализ эмотивно-экспрессивных средств в английском и узбекском медиадискурсе. Исследование рассматривает, каким образом эмоционально-психологические компоненты выражаются через лексические единицы, а также их коммуникативные функции и механизмы дискурсивной реализации. Полученные результаты позволяют выявить культурные и стилистические особенности языковых средств в медиатекстах и способствуют пониманию взаимодействия языка и культуры.

Ключевые слова: медиадискурс на английском и узбекском языках, эмотивные лексические единицы, экспрессивные средства, лексико-семантический анализ, сравнительный анализ, медиа-коммуникация, прагматические и дискурсивные эффекты

KIRISH

Media diskursi zamonaviy kommunikatsiyada hissiy va ekspressiv ifodaning markaziy vositasi sifatida qaraladi. Ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, matn va media kontentdagi emotiv hamda ekspressiv vositalar auditoriyaning

e'tiborini jalb qilish, xabarni tezroq qabul qilish hamda ijtimoiy ongga ta'sir ko'rsatish imkoniyatini sezilarli darajada oshiradi (Bally [1]; Caffi & Janney [5]). Shu bois, ingliz va o'zbek media matnlarida leksik birliklar orqali hissiy komponentning ifodalanishi tilning semantik, pragmatik va diskursiv qirralarini chuqur tadqiq qilish uchun dolzarb mavzu hisoblanadi.

Tilshunoslikda emotivlik va ekspressivlik turli nuqtai nazardan o'rganilgan. Emotivlik semantik kategoriya sifatida hissiy holatlarning til tizimida kodlanishini ifodalaydi (Shakhovskiy [10]), ekspressivlik esa pragmatik vosita sifatida nutqiy ta'sir kuchini oshirish va auditoriya reaksiyasini boshqarish mexanizmlarini amalga oshiradi (Volek [11]). Media diskursi kontekstida ushbu farqlar o'ziga xos va madaniy kontekstga moslashgan tarzda namoyon bo'ladi.

Mavzuning dolzarbligi bir nechta jihatdan belgilanadi: birinchidan, global media maydonida til vositalari auditoriya hissiyotini shakllantirishda va xabarni interpretatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi; ikkinchidan, ingliz va o'zbek media matnlaridagi leksik, semantik va pragmatik farqlar madaniyatlararo kommunikatsiyani o'rganish uchun ilmiy asos yaratadi; uchinchidan, media diskursida emotiv-ekspressiv vositalarning qiyosiy tahlili lingvistik, kognitiv va diskursiv aspektlarni birlashtirish imkonini beradi, bu esa zamonaviy lingvistika va media tadqiqotlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning asosiy maqsadi – ingliz va o'zbek media diskursida leksik sathda emotiv-ekspressiv vositalarning qiyosiy tahlilini amalga oshirishdir. Shu maqsadda quyidagi vazifalar belgilandi:

Ingliz va o'zbek media matnlaridagi emotiv va ekspressiv leksik birliklarni aniqlash va tasniflash;

Ularning semantik, pragmatik va diskursiv realizatsiyasini chuqur tahlil qilish;
Qiyosiy tahlil orqali milliy va madaniy xususiyatlarni aniqlash;

Tadqiqot natijalarini media tadqiqotlari va kommunikatsiya nazariyasi uchun amaliy tavsiyalar bilan mustahkamlash.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Emotiv va ekspressiv vositalar tilshunoslik tadqiqotlarida uzoq tarixga ega bo'lib, turli olimlar tomonidan konseptual va metodologik nuqtai nazardan chuqur o'rganilgan. Bally [1] stilistik kontekstda leksik ifodalar va ularning hissiy funksiyalarini tahlil qilgan, bu esa leksik birliklarning kommunikativ potentsialini tushunishda asosiy nazariy manba hisoblanadi.

Apresyan [3] emotiv leksikaning semantik komponentlarini aniqlab, til birliklarining pragmatik effektlarini tizimli tavsiflagan. Shu bilan birga, Caffi va Janney [5] media diskursida emotsional kommunikatsiya mexanizmlarini lingvistik pragmatika nuqtai nazaridan o'rganib, ularning diskursiv realizatsiyasini yoritgan.

Shakhovskiy [10] leksik emotiv vositalarning semantik valentligi va diskursiv kontekstda realizatsiyasini nazariy asosda ochib bergan, bu esa media diskursidagi hissiy va ekspressiv effektarni tushunishga xizmat qiladi.

Volek [11] esa lingvistik va madaniy farqlarni aniqlash maqsadida qiyosiy tahlil metodologiyasini ishlab chiqqan; bu tadqiqotlar madaniyatlararo

kommunikatsiyani o'rganishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

O'zbek tilshunosligi kontekstida Lukyanova [8] va Galkina-Fedoruk [6] ekspressiv leksik birliklarni struktural va paradigmatic nuqtai nazardan tahlil qilgan. Ularning tadqiqotlari ingliz va o'zbek media matnlaridagi leksik-hissiy vositalarni qiyosiy tahlil qilish uchun mustahkam nazariy va metodologik poydevor yaratadi.

Umuman olganda, ushbu adabiyotlar tahlili emotiv va ekspressiv vositalarning lingvistik, semantik va pragmatik aspektlarini o'rganishda asosiy ilmiy manbalarni aniqlashga, shuningdek, qiyosiy tahlil uchun nazariy va metodologik asosni shakllantirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot yondashuvi leksik birliklar, semantik tarkib va diskursiv kontekstni integratsiyalashgan tarzda tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, bu yondashuv media matnlaridagi til vositalarining madaniy, pragmatik va stilistik xususiyatlarini aniqlashda yuqori ilmiy ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida konseptual tahlil metodlari orqali asosiy lingvistik tushunchalar va ularning nazariy asoslari aniqlangan, komponentli semantik tahlil yordamida leksik birliklarning semantik strukturalari o'rganilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Emotiv vositalar. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek media diskursida emotiv leksik birliklar auditoriyaning hissiy reaksiyasini shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. Ingliz media matnlarida bunday birliklarga "shock", "heartbreaking", "stunning" kabi leksik birliklar kirib, ular hissiy intensivlikni oshiradi va auditoriyani xabarga emosional tarzda jalb qiladi [1, 5]. Shu bilan birga, o'zbek media matnlarida "hayratlanarli", "qo'rqinchli", "ajablanarli" kabi so'zlar hissiy effektini kuchaytiradi va til birliklarining madaniy hamda kontekstual xususiyatlarini aks ettiradi [6, 8].

Har ikkala til matnida denotativ va konotativ komponentlar mavjud bo'lib, o'zbek media matnlarida leksik birliklarning metaforik va idiomatik ifodasi ko'proq madaniy kontekstga bog'liq tarzda ishlatiladi, bu esa til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqaning diskursiv realizatsiyasini yoritadi [7, 9].

Ekspressiv vositalar. Ingliz media matnlarida ekspressiv effekt gradatsiya (very shocking – absolutely shocking), giperbolalar (millions impacted) va interjektsiyalar (oh, wow) orqali yaratiladi [1, 5]. Ushbu vositalar nutqiy ta'sir kuchini oshirish va auditoriya e'tiborini jalb qilish imkonini beradi. O'zbek media matnlarida esa ekspressivlik takrorlar (juda-juda), inversiya (Qiziqarli edi bu yangilik!) va metaforik birliklar (dunyoni larzaga keltiradigan) orqali ifodalanadi [6, 8], bu esa auditoriyada hissiy reaksiyani kuchaytiradi va diskursiv adaptatsiyani ta'minlaydi.

Qiyosiy tahlil:

Fonetik-fonologik daraja: Ingliz tilida ekspressivlik prozodiya, urg'u va intonatsiya orqali ifodalanadi, o'zbek tilida esa intonatsiya, leksik takrorlash va prosodik vositalar yordamida namoyon bo'ladi [1, 8].

Leksik-semantik daraja: Ingliz media matnlarida idiomatik va konnotativ

leksik birliklar ustun bo'lsa, o'zbek media matnlarida metaforik va madaniy kontekstga bog'liq leksik birliklar dominant hisoblanadi [6, 7].

Diskursiv-pragmatik daraja: Ikkala til matnlarida ham auditoriya reaksiyasini boshqarish mexanizmlari mavjud; biroq o'zbek media matnlarida ekspressivlik va emotivlik kontekstual va madaniy jihatdan moslashgan tarzda ifodalanadi, bu esa til vositalarining kommunikativ samaradorligini oshiradi [10, 11].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, emotiv-ekspressiv vositalar ingliz va o'zbek media diskursida turli leksik ifoda, semantik yondashuv va pragmatik mexanizmlardan foydalangan holda o'ziga xos tarzda ifodalanadi va amalga oshiriladi, bu esa til vositalarining hissiy va kommunikativ salohiyatini yanada ravshan ko'rsatadi.

XULOSA

Emotivlik va ekspressivlik lingvistikaning fundamental kategoriyalaridan hisoblanib, ularning nazariy-konseptual tahlili til tizimining hissiy-ekspressiv potensialini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Emotivlik, avvalo, semantik kategoriya sifatida hissiy holatlarning til birliklarida qanday kodlanishini tavsiflasa, ekspressivlik pragmatik kategoriya sifatida nutqning ta'sirchanlik darajasini kuchaytirish, kommunikativ intensivlikni oshirish hamda auditoriya bilan interaktiv aloqani shakllantirish mexanizmlarini yoritadi. Tadqiqot natijalari emotiv-ekspressiv vositalar murakkab va ko'p qatlamli ierarxik tizim sifatida tilning barcha strukturaviy darajalarida — fonetik-fonologik, leksik-semantik va diskursiv-pragmatik sathlarda — izchil namoyon bo'lishini ko'rsatdi. Ushbu vositalarning funksional-semantik tipologiyasi va diskursiv realizatsiya modellarini aniqlash media diskursida hissiy va pragmatik effektlarning bir vaqtning o'zida shakllanishini ta'minlaydi. Natijada, ushbu yondashuv emotiv kommunikatsiya nazariyasini rivojlantirish uchun zarur ilmiy-nazariy asos yaratadi.

Qiyosiy tahlillar ingliz va o'zbek media matnlaridagi emotiv-ekspressiv vositalarning qo'llanishi lingvokulturologik omillar bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatdi. Ingliz media diskursida asosan idiomatik va universal konnotativ birliklar ustuvor bo'lsa, o'zbek media matnlarida metaforik obrazlilik, milliy kontekstga xos ma'no qatlamlari va madaniy adaptatsiya asosida shakllangan vositalar faol qo'llanadi. Bunday farqlar ushbu kategoriyalarning madaniy-pragmatik funksionalligi turli kommunikativ an'analar bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun bir qator istiqbolli yo'nalishlar belgilandi. Ular orasida emotivlik va ekspressivlikning kognitiv-diskursiv modellarini yaratish, multimodal media hamda raqamli kommunikatsiya muhitida emotiv-ekspressiv vositalarning funksional mexanizmlarini chuqur tadqiq etish va lingvokulturologik aspektlarni kengroq qamrovda qiyosiy tahlil qilish alohida ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bally Ch. *Traité de stylistique française*. Genève: Georg et Cie, 1951. – P. 331.
2. Anscombe J.-C., Ducrot O. *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga, 1983. – P. 184.

3. Apresyan Yu.D. Obraz cheloveka po dannym yazyka. // Voprosy yazykoznaneya. 1995. – № 1. – S. 37-67.
4. Arnol'd I.V. Stilistika. Sovremennyy angliyskiy yazyk. M.: Flinta, 2010. – S. 384.
5. Caffi C., Janney R.W. Toward a pragmatics of emotive communication. // Journal of Pragmatics. 1994. – Vol. 22(3-4). – P. 325-373.
6. Galkina-Fedoruk E.M. Ob ekspressivnosti i emotsional'nosti v yazyke. M.: MGU, 1958. – S. 103-124.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press, 1980. – P. 242.
8. Lukyanova N.A. Ekspressivnaya leksika razgovornogo upotrebleniya. Novosibirsk: Nauka, 1986. – S. 230.
9. Ochs E., Schieffelin B. Language socialization across cultures. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – P. 276.
10. Shakhovskiy V.I. Kategorizatsiya emotsiy v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka. M.: URSS, 2008. – S. 208.
11. Volek B. Emotive signs in language and semantic functioning of derived nouns in Russian. Amsterdam: John Benjamins, 1987. – P. 254.